

Adatok dohánytermelésünk gazdaságföldrajzához.

Amerika felfedezése Európa gazdasági életében nagy átalakulást indított meg. Az Új-világ új növényekkel ismertette meg Európa lakóit, akik lassankint saját hazájuk földjére is átplántálták azokat. Ezek közé az új növények közé tartozott a dohány is. Eleinte mint gyógynövény terjedt el. Azonban a hír Amerika benszülőtteinek szokásáról; a tabacolásról mindenütt elkísérte a dohányt útjában úgy, hogy gyógyerejének hite lassankint elveszítette hatását az emberek között és teljesen narkotikaus szerré alakult át.

A dohányélvezet elterjedése nem ment símán, hanem azt nagy propágálás előzte meg. Erre azért volt szükség, mivel igen sokan voltak, akik ebben az új jelenségben az emberiségre zúduló kárt és bünt vélték látni. Egymásután jelentek meg a bullák és rendeletek, melyekben megtiltották a dohány élvezését. Mindenféle lelki és testi fenyítést szabtak ki a tilalmat áthágókra, azonban az emberek szenvedélyévé vált dohányzást semmiféle rendelet megakadályozni már nem bírta és így ezeknek hatályon kívül való helyezése mihamar bekövetkezett. Ma már az úgyszólván mindenki által dédelgetett növény teljesen meghódította az emberiség legnagyobb részét és így a gazdasági életnek fontos tényezőjévé vált. A gazdasági földrajznak már régen számolnia kell a dohány terjedésével, művelésének lehetőségeivel, hogy az emberiség igényeit kielégítendő, okszerű világításba helyezze a növény követelte geográfiai tájak helyes megválasztását, a szükséges éghajlati zónák és az intenzív termelést adó talaj kiválasztását.

Általában a dohány minden éghajlat alatt megterem. Azonban, a talaj mineműsége és a csapadék mennyisége a dohány minőségében nagy különbségeket hoz létre. Innen van az, hogy hazánk földje a beléültetett havanna palántáknak már az első kifejlődésükkor egészen más alakot, más nagyságot és ízt kölcsönzött. Az a cél tehát, hogy a havanna dohányszükségletet

belföldi termeléssel fedezhessük, klimánk és talajunk sajátosága következtében meghiusult. Az így átplántált dohányból egészen sajátos magyar dohány fejlődött.

Mivel a dohány ily nagy változáson megy keresztül a helyi földrajzi viszonyokhoz képest, majd minden országban egy külön, az ősi fajtól eltérő faj alakult ki. Az éghajlati és talajviszonyok folytán változó növénynek tehát ki kell keresni azt a területet, ahol a fajta minősége a helyi adottság következtében a legjobbat nyújtja. Így okvetlenül szükséges, hogy a klimatológiai és talajviszonyokat tekintetbe vegyük.

Magyarország aránylag száraz éghajlatú terület. Leginkább áll ez az Alföldre, hol a kontinentális hatás igen érezhető. Az Alföldön a nyár a legcsapadékosabb és ekkor is június havában éri el a maximumot. Ezért fontos a dohány kiültetésének ideje, hogy a termelés kellő intenzitását elérendő azt még a csapadék maximumának beállta előtt hajtsák végre, mivel a növény fejlődéséhez a legkedvezőbb feltételeket kell keresni, hogy a minőség és mennyiség megfeleljen a piac követelményeinek.

A Duna—Tisza köz területének melege és homokos talaja igen jó hatással volna a növény fejlődésére, azonban a nyirkos klimát kedvelő palánta általában kedvező előfeltételekre ott nem talál, csupán a folyók völgyei s a felszín közelében levő talajvizek területei nyújtanak számára kedvező fejlődési feltételeket. A Duna—Tisza közén tehát csak részben vannak meg azok a követelmények, melyek az okszerű termeléshez szükségesek. Ezzel ellentétben áll a Nyírvidék, hol a homokos terület mellett a kellő nedvesség is megtalálható.

A dohány természetének sajátosságait tudományos alapon kutató szakemberek rá tudnak mutatni azokra a geográfiai tényezők által meghatározott területekre, hol a dohány minősége a legjobbra emelhető. A különböző klimatológiai és talajviszonyok a dohány minőségét hol egyenes, hol pedig fordított arányba állítják a mennyiségével. A kereskedelem felhasználja úgy a minőségben gyenge, mint a kitűnő dohányleveleket, tekintve, hogy különböző természetű gyártmányoknak (szivar, szivarka, pipadohány stb.) különböző minőségekre van szükségük.

A sok fáradságos kutatás a minden éghajlat alatt megtermő, de mindenütt változó dohánynak tájanként szabja meg

a helyi klimatikus és talajviszonyokat. A dohány gazdaságos termelése csak ott előnyös, ahol minősége egyenes arányban áll a kereskedelem követelte feltételekkel.

A nagyon száraz, csapadékban szűkölködő terület a dohánynak lassú fejlődést ad, amikor is minden részének nyugodt érésre van ideje és így nagylevelű, erős rostú, vastag erezetű növény fejlődik ki. Ez a zamatra nézve feltétlenül káros jelenség. Egyenletes meleg és nem túl bő csapadék adja a legjobb dohánytermő területet. A bő csapadékú és hűvös éghajlatú vidék már az ellenkezőjét váltja ki a növényből, ellenben az egyenletes meleg párosulva állandó párateltséggel már jó előfeltételt nyújt a gazdaságos termelésnek.

A Magyar medence hőmérsékleti viszonyait tekintve a dohánytermelésre igen előnyös. A legmelegebb (10 C°) helyek kb. egybeesnek a dohánynal beültetett területekkel s ha még ehhez a talajviszonyok követelményeit is hozzászámítjuk, kirajzolhatjuk azokat a vidékeket, hol a dohány termelése megtalálható. A Marosvölgy gyulafehérvár—marosvásárhelyi szakaszánál ott találjuk a 9 C° hőmérsékletű területet, amely az ottani termelésnek megadja a kedvező körülményeket.

Ugyancsak mutatja hatását a domborzati viszonyok tényezője is. A melegség és párateltség mellett a sík terület vagy gyenge lejtésű hegyoldal kedvez a termelésnek, ha az megfelelő talajjal bír. A homokos, televénydús agyagos föld jó termőterület és ha mésztartalma elégséges, a homokos földben termő dohány minősége csak javul. A talaj megválasztása igen fontos. A frissen feltört, humuszban gazdag talaj bő termést ad, de anyaga a kereskedelmi szempontból nem gazdaságos. Bár azok a meleg éghajlatú vidékek, hol a levegőnek nagy páratartalma van, a bő humusszal bíró talajok, a dohánytermelésre kiválóak. A termelés főtenyezője még a vetésforgó is (Kerpely).

A meszes homok talajnak az is előnye, hogy az absorbeált meleget hosszabb ideig tartja magában. Ha a föld agyagban bővelkedő vagy hűvös, úgy a dohány eltér eredeti formájától és minőségében is megváltozik. Az olyan föld, hol az altalaj laza, vagyis nincs olyan rétege, ami a leszivárgó vizeket némiképpen összegyűjtve huzamosabb ideig a felszín közelében tartja, hanem az igen gyorsan elszivárog, — mint aminők a Kis-Alföld magasabb területei — nem alkalmas termőhely.

Amint látjuk, a földrajzi tényező meghatározza a jó ter-

melési tájat és ha ebből a szemszögből tekintünk Magyarország dohánytermő területeire, akkor azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Magyarország sík területein a talajnak minden előfeltétele megvan, azonban az időjárás kedvezőtlenül hat a termelésre. A nagy szárazság és kevés csapadék mellett a növény fejlődése csak lassan halad előre, miért is a már említett hátrányok több-kevesebb mértékben jelentkeznek.

Ha Magyarország talajtérképét összhangzásba hozzuk a dohánytermő helyek elterjedésével, akkor azt tapasztaljuk, hogy a homokos, löszös ártéri képződmények, mint megfelelő talajnemek kiszabják a dohánytermeléshez alkalmas területeket. A Nyírség vidéke erdei talaj, de olyan, hol az a homokkal együtt fordul elő, tehát bő mész, káli kovasav stb. tartalmú. A barna erdei talajnál a dohánytermesztés csak a perifériákon fordul elő, mivel — mint már fentebb jeleztük — a hegyoldalak (a Kárpátok belső pereme, a Magyar Középhegység, az Erdélyi Érchegység) hűvösebb klímája, a túlságosan vizenyős területek (Alibunári, Szernye, Hanság) nem nyújtanak kedvező feltételeket. Kivétel Somogy nyugati része, ahol a Nyírségével megegyező, homokkal elegyes erdei talaj terül el.

Magyarországba a dohány valószínűleg Keletről jött be a török közvetítésével, amint azt az arab „*duchan*” szó mutatja. Erdély volt az első állomása. Eleinte csodálkozást keltett, aztán ellenszenvet, amit tilalmi rendeletek követtek. Ezek természetesen csak rövid életűek voltak, mint mindenhol másutt. Vannak, akik azt állítják, hogy Nyugatról hozták volna be azok a spanyol segédhadak, amelyek az 1500-as évek dereka táján táboroztak huzamosabb ideig Magyarországon. E feltevés helyessége nincsen kizárva, de semmiesetre sem volt a dohány elterjesztése a spanyolok által oly általános, mert máskülönben a dohány nevét Magyarországon nem az arab szó jelölné, hanem a spanyol (tabaco) megnevezést vették volna át. A dohány lassú térfoglalása végül oda vezetett, hogy egész Európában komolyan kellett vele foglalkozni úgy a gazdaságnak, mint a kereskedelemnek. Narkotikus jellegét tekintve, egyes országokban az államhatalom is feléje fordította figyelmét, hogy termelésének határt szabjanak. A termeléséből fakadó nagyszerű jövedelem végtére magával hozta, hogy egyes államok úgy a termelést, mint a feldolgozást kezükbe vették s országuk területén monopóliummá tették.

Igy volt ez Magyarországon is. Az 1851. évig a dohány termelése szabad volt. A nyersanyagokat magánosok dolgozták fel és hozták forgalomba.

Magyarország dohánytermelésének négy időszakát különböztethetjük meg: 1. a szabad termelés időszaka 1851. előtt, 2. az 1851—1866. közötti 16 esztendő. Ekkor kezdődött a magyar dohányegyedárúság, de még teljesen osztrák vezetés alatt. 3. az 1867—1918. terjedő 51 évi időszak. Ez a független magyar dohányjövedék időszaka. A függetlenség azonban a kettős monarchia viszonyaiból kifolyólag teljesnek nem mondható. 4. 1918-tól napjainkig. A monarchia összeomlása után, a közös ügyek megszűntével a magyar dohányjövedék teljes önállóságra jutott.

A szabad termelés idejének termésviszonyairól, annak intenzitásáról stb.-ről csak egyes magánosok becslései révén birunk adatokat szerezni. *Fényes Elek* 1843-ból való statisztikája 400.000 mázsa átlagos termésről ad számot. Az 1846/47. években *Desseffy Emil* a termés mennyiségét 600.000 mázsára teszi és kb. 60.000 termelőt említ, akik 200.000 holdon termeltek dohányt. *Konek Sándor* az 1867-ben kiadott munkájában 50.000 holdra becsüli azokat a területeket, melyek dohánnyal voltak beültetve. Ezek a megállapítások azonban roppant eltérők és egyúttal megbízhatatlanok is, mert hozzávetőleges becslésen alapulnak.

1850. november 29-én császári rendelet vetette meg a m. kir. dohányjövedék alapját. Ez a rendelet csak egy évvel később, 1851. március 1-én lépett életbe, mely időtől kezdve a magyar dohánytermelés állandó fejlődést mutat. A magyar dohányjövedéknek a császári pátenst nem biztosított teljes függetlenséget. Az osztrákok Ausztria teljes hegemoniájára célzó törekvései a magyar dohányjövedéket az osztrák dohányjövedék igazgatósága alá rendelték. Ezt a fonák helyzetet a 67-es kiegyezés némiképen enyhítette, amennyiben megadta a magyar jövedék önállóságát, Magyarország termelésének felét azonban Ausztria magának biztosította. Igaz, hogy ezzel szemben felajánlotta saját termésének egy részét, de ennek mennyisége nem haladta meg azt, amit Magyarország adott át s a kapott mennyiség minőségileg is sokkal silányabb volt.

Az új jövedék az 1851. évben részint a magánosoktól átvett nyersanyagokból kezdett dolgozni. Ezen átvett dohány-

mennyiség között kb. 80.000 bécsi mázsa (1 b. m. = 56.006 kg.) belföldi dohány volt. A következő évben az 1851. év termését már a magyar dohányjövedék vette át 1,479.941 bécsi mázsa mennyiségben (= 828.767 q.). 1851-től a dohányjövedék független időszakáig tehát 1868-ig a termelési viszonyokat a következőképen állíthatjuk szeméink elé:

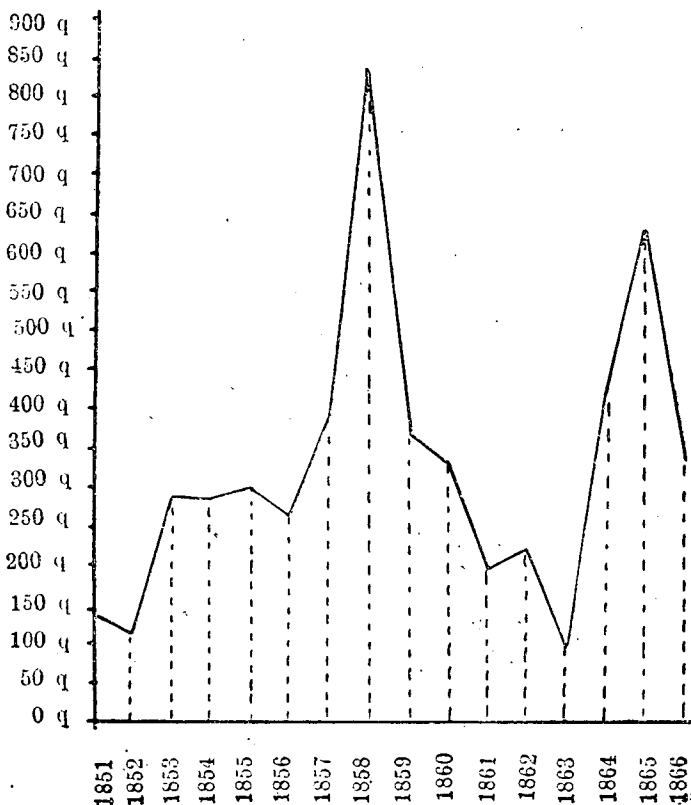
Tizenhat év alatt Magyarországon 49 vármegyében 1,002.691 termelő foglalkozott dohánytermeléssel és pedig 1,101.502 kat. holdon. E 16 évi időszak folyamán a termelők száma a kezdet elején (1851-ben) 40.489 volt, akik 740 községben 35.145 kat. holdon foglalatoskodtak. A 16-ik év végén (1866-ban) ez a szám a következőképen változott: termelő volt 57.334, a községek száma 639 és a beültetett terület 105.128 kat. hold. A termelés intenzitása 1858-ban domborodott ki leginkább, amikor is 124.495 termelő 1455 községben 133.864 kat. holdon dolgozott. E 16 év alatt megmunkált 1,101.502 kat. holdon összesen 9,374.776 bécsi mázsa (524.987 q.) dohány termelt. Az évenkénti termésmennyiséget és annak ingadozását az 1-ső ábra diagrammja szemlélteti.

A termelők és az általuk megmunkált terület közötti arányt tekintve, a termelők számának folytonos csökkentését, viszont a megmunkált föld növekedését állapíthatjuk meg.

A régebbi időkben igen sokan foglalkoztak dohánytermeléssel, de csak kicsi területeken. Az okszerű gazdálkodás megindulásakor és a jövedék intézkedései kapcsán ez a viszony teljesen megfordult és a termelők számában apadás, a területben pedig növekedés látható.

Az 1851. és 1913. évek adatai világosan mutatják ezt az átalakulást. 1851-ben termelő volt 40.489, a megmunkált föld 35.145 kat. hold; 1913-ban pedig 9936 a termelők száma és 82.717 kat. hold a földterület nagysága. 1858-ban érik el e számok a maximumot, mikor 124.495 termelő 133.864 kat. holdon dolgozott. A háború után 1924-ben 5382 termelő 2995 kat. holdat művelt meg.

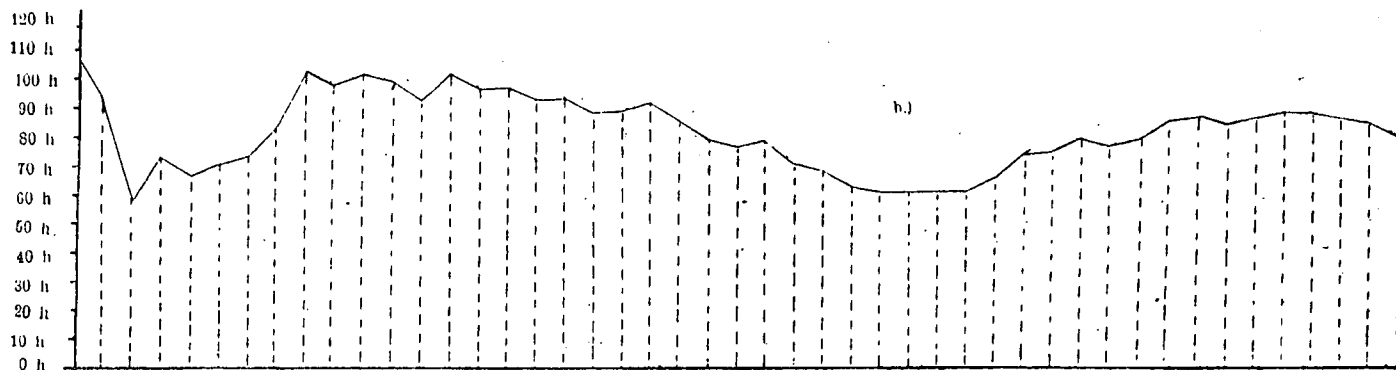
Az 1867. év meghozta a magyar dohányjövedék függetlenségét is. A jövedék által vezetett feljegyzések szerint a termelés folytonos ingadozások közepette általában emelkedő tendenciát mutat fel. Az ingadozás oka a fogyasztók igényeinek változásában kereshető. A magyar dohány minőségénél fogva nem használható fel finomabb gyártmányok előállításához. In-

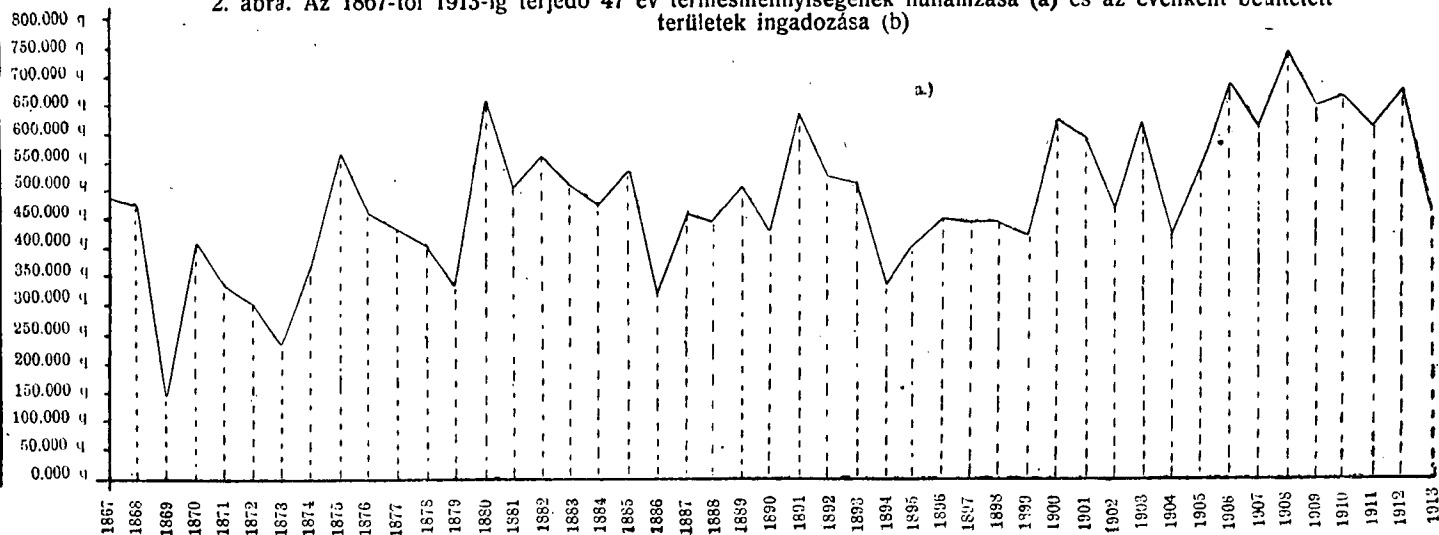
1. ábra. 1851—1866-ig terjedő 16 év terménymennyiségének ingadozása.

kább pipadohánynak való. A fogyasztók a pipázásról általában elég gyors ütemben tértek át a szivar és szivarka fogyasztására, miért is az ezek előállításához szükséges anyagokat importálni kellett, mivel a magyar dohány ezekhez a gyártmányokhoz nem nyújt megfelelő anyagot. Az export még nem fejlődött ki olyannyira, hogy a felesleges magyar dohánynak elég-séges piaca akadt volna külföldön, miért is a termelés ingadozása nyilvánvaló. Az egyes esztendőkből 1867/1913-ig, tehát 47 év alatt az évi mázsánkénti termelés menetét a 2. a) ábra szemlélteti, míg a holdankénti beültetett területeket a 2. ábra b) rajza mutatja be.

A beültetett területek évenkénti terjedelmét egybevetve a rajta termő mennyiséggel nagy kilengéseket találunk, különösen a 80-as évek elején. Kisebb terület egyazon évben néha több termést mutat fel, mint egy nagyobb terület. Pl. a 2. ábra a) és

2. ábra. Az 1867-től 1913-ig terjedő 47 év termésmennyiségének hullámzása (a) és az évenként befűtött területek ingadozása (b)

b) rajzán az 1867. és 1891. évek összehasonlításakor azt látjuk, hogy 1867-ben a terület nagysága 112.093 hold s a rajta termelt mennyiség 497.722 q. volt. Ezzel szemben 1891-ben a terület nagysága 80.428 hold és ennek terménymennyisége 644.629 q. Ennek oka a rendszertelen és még okszerűtlen művelésben rejlik. Ezért a magyar jövedék elhatározta, hogy a termelőknél az okszerű kezelés elérése céljából rendeletet ad ki, melyben a termelőre nézve megszabja a talaj helyes megválasztását és egyúttal a terület nagyságát is. A dohánymonopóliummal szemben eleinte idegenkedő termelők nem választották ki a növénytől megkívánt jó talajú területet, hanem gyatra, néha teljesen trágyázatlan földbe ültették ki palántáikat. Ezért a jövedék a 80-as évek elején talajvizsgáló bizottságot küldött ki, hogy a területeket megvizsgálják és a termelőket felvilágosítsák. A dohányjövedék ezen munkájának és a szakembereknek az okszerű termelésről szóló könyveinek hatása a későbbi időben mutatkozott is, mert a 90-es évek és még inkább a 900-as években a termés minősége és részben mennyisége is folytonos emelkedést mutatott fel.

Az utolsó 20 éven át 1893—1913-ig azon vármegyék dohánnyal beültetett területeit tekintve, hol a holdak száma átlagosan a legtöbb volt, a következő adatokból nyerünk tájékozást.

Szabolcs vármegyében a dohánnyal beültetett terület 1893-tól kezdve állandóan 10.000 holdon felül volt, sőt 1911-ben 24.000 holdra emelkedett. 1892-ben 16.250 a beültetett holdak száma, mely területen 782 termelő 12,720.523 kg. dohányt termelt. Ez a szám 1913-ban 23.634 holdra, 965 termelőre és 13,327.867 kg. termelt dohányra emelkedett. A beültetett terület 1911-ben érte el maximumát, mikor is 24.086 holdon volt dohányművelés. Itt 1057 termelő 19,682.136 kg. termést kapott. A minimum 1897-ben volt, amikor 14.509 holdon 708 termelő 11,055.380 kg.-ot termelt. A megyében 1912-ben volt a legnagyobb termés: 21,022.234 kg. 24.024 holdnyi területen 735 termelőtől gondozva. Ilyen nagy területen csupán Szabolcs vm. foglalkozott dohány termeléssel. Ez a megye bírja annak a területnek legnagyobb részét, mely a dohány termelésére — mint már előbb kimutattuk — a legkiválóbb hazánkban.

A többi vármegyében a területek száma 1500 holdtól lefelé változik. Ezer holdon felül természetek dohányt 21 év alatt

állandóan 13 megyében és pedig Arad, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Hajdu, Heves, Jásznagykun, Pest, Szatmár, Somogy, Torontál és Tolna vármegyék.

Az országban a dohánytermesztéssel foglalkozó községek elterjedését tekintve (7. ábra), azt látjuk, hogy a községek sűrűsége Szabolcs, Szatmár, Pest, Borsod és Heves megyékben a legmagasabb. Ebben az öt megyének mindegyikében a dohányval foglalkozó községek száma általában 50-en felül van, sőt Szabolcs állandóan 100-on felül áll. Szabolcs vm.-ben 1893-ban 115 község foglalkozik dohánytermeléssel; 1913-ban ez a szám 162-re emelkedik, ami a tetőpontot is jelzi. Szatmár 1893-ban még 50-en alul van, de 1902-ben már 52 községe szerepel a statisztikában. Ez a szám állandóan emelkedik s 1913-ban 83 községgel kulminál. Pest megyében 1893-ban 62 község szerepel, 1913-ban 65. Tetőpontja 1906-ban van 68 községgel. Borsodmegyében 1893-ban a szám 50 alatt van, 1899-ben 51 községgel a nagytermelő megyék közé lép s 1913-ban eléri a 61-et. A legtöbb község, számszerint 70 az 1911. évben volt. Heves vm. 1893-ban 50 községgel szerepel, 1913-ban azonban csak 49-et számol. Ez az esés 1912-ben következett be. A legtöbb község 1904-ben foglalkozott a dohány termelésével, amikor is számuk 57 volt. Húsz megye állandóan 10 községen alul van, melyekből Brassó 1, Győr 3, Háromszék 4, Hunyad, Sopron 5—5, Alsófehér 6 és Bars megye 9 községe kért termesztésre engedélyt.

Végül még azokról a megyékről kell megemlíkeznem, ahol a termelők száma a legtöbbet mutatja. Azok közül a megyék közül, hol a termelők száma 1893-tól 1913-ig, tehát 20 éven keresztül átlagosan tekintve 500-on felül van, első helyen áll Heves vm., azután sorrendben Temes, Tolna, Torontál, Szabolcs, Hajdu és Somogy vármegyék. Az alábbi táblázatból látható a nevezett megyékben 1893-tól 1913-ig terjedő időszakban a termelők száma. A táblázat egyúttal kimutatja, hogy mely évben érte el a megye a legnagyobb, illetőleg a legkisebb számot. Az utolsó két rovatban fel van tüntetve, hogy melyik megye volt az, ahol a termelők 1000-en, illetve 500-on felül voltak.

A többi megyékben a dohány termelésével foglalkozók száma átlag 500-on alul maradt, kivéve Csanád vm.-t, hol 10 esetben emelkedett az 500 fölé, azonkívül Maros-Torda 6, Pest 4, Arad és Bács vármegye 1—1 esetben lépte túl az 500-at.

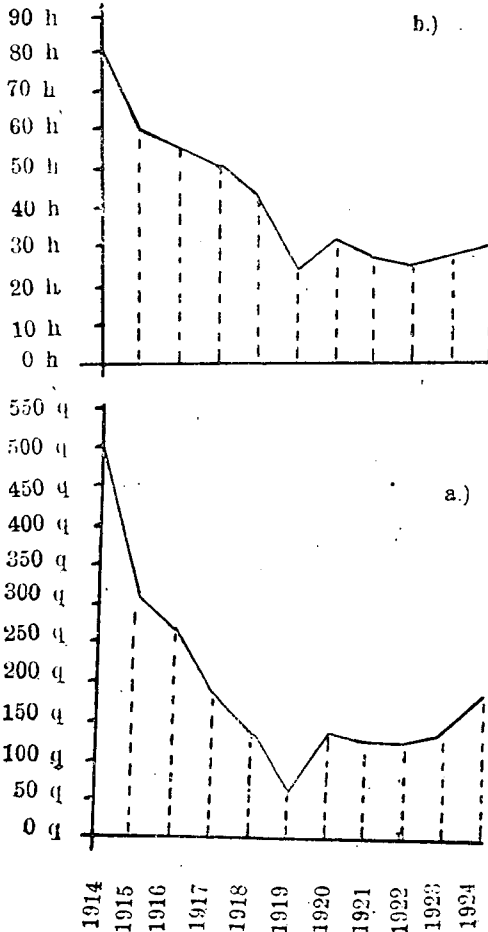
Sorszám	Megye	1893-ban	1913-ban	Maximum	Év	Minimum	Év	1000-en felül	500-on felül
1	Heves	1400	826	1400	1893	826	1913	18 esetben	2 esetben
2	Temes	645	1342	1582	1904	599	1895	14 „	6 „
3	Tolna	1010	1166	1402	1911	807	1905	13 „	7 „
4	Torontál	783	951	1326	1909	634	1897	11 „	9 „
5	Szabolcs	782	551	1057	1909	708	1897	8 „	12 „
6	Hajdu	643	677	1073	1900	572	1896	— „	20 „
7	Somogy	605	965	662	1909	487	1897	— „	11 * „

(* Egy évben 500 alá esett.)

Az 1914-ben kitört háború és az azzal járó gazdasági hanyatlás természetesen magával hozta a termelés erős süllyedését. A háborús évek termései folytonos csökkenést mutatnak úgy mennyiségileg, mint minőségileg. Ezt a csökkenést szépen szemlélteti a háborús évek diagrammja (lásd 3. ábra). A legkevesebb produkció az 1919. esztendő zavaros idejére esik. De ez nem csak a mennyiségben jelentkezik, hanem a beültetett területek kiterjedésében és a termelők, illetve a dohánytermeléssel foglalkozó községek számában is. Egyébként ebben az időben a szabadtermelést engedélyező rendelet következtében úgyszólván mindenki termelővé lesz, úgy hogy pontos számokat adni teljességgel lehetetlen.

A háború befejeztével az összeomlást követő szomorú idők még jobban a hanyatlás útjára vitték a dohánytermelést. Csak a konszolidáció lassú kibontakozása kezdi a termelést a rendes kerékvágásba terelni. Ezt látjuk kifejezve a háború utáni időszakot feltüntető diagrammban (3. ábra) és az alanti táblázatban. Az 1914. évben még több volt a termés, mint az előző évben, de 1914-től kezdve esést mutat a diagramm vonala és 1919-ben 63.274 q. csekély terméssel eléri a mélypontot. Ebben az esztendőben (1919-ben) 556 községben 5904 termelő foglalkozik 25.411 holdnyi területen dohánytermeléssel. Ez a szám azonban a kibontakozás éveiben folyton emelkedik és 1924-ben már 637 község 5382 termelővel 29.195 holdon foglalkozva 195.481 q.-val zárja be az esztendőt.

Év	Terület	Dohány- mennyiség	Termelők száma	Községek száma
1914	79203 h	507722 q	9612	908
1915	60815 "	338740 "	7221	823
1916	57970 "	273730 "	6763	846
1917	56934 "	192980 "	8451	914
1918	45759 "	148763 "	7547	770
1919	25411 "	63274 "	5904	566
1920	33559 "	148794 "	10606	706
1921	28338 "	122893 "	6209	624
1922	26655 "	130434 "	—	—
1923	28307 "	132665 "	4754	627
1924	29195 "	195481 "	5382	637

3. ábra. A háborús és a háború utáni évek terménymennyiségének (a) és beültetett területeinek (b) évi menete.

Az 1851 előtti időben a dohányt a magánipar dolgozta fel, összesen 26 gyárban. Ezek a gyárak a monopólium behozatalával részben megszűntek, részben pedig alapjául szolgáltak az állam új jövedelmét szolgáló jövedék gyárainak. Az 1851. március 1-én életbe lépő m. kir. dohányjövedék hatalmas lendülettel látott neki a munkának, hogy a jövedék nagyszerű szervezetét kiépítse. Az első 16 esztendő leteltével a jövedék 7 gyárral dolgozott. Ezt a számot 27 év munkássága még tízzel növelte úgy, hogy 1894-ben 17 gyár állott üzemben. A nagy fogyasztás 20-ra emelte a gyárak számát. A trianoni kényszerbéke a magyar kincstárnak ezt a szép munkáját is letörte és gyárainak közel háromnegyed részét elvette. Mindössze 8 gyár maradt meg a csonka hazának, a többi tizenkettőt a megszállók vették birtokukba. Ebből Jugoszláviára 2, Olaszországra 1 (Fiume), Csehországra 6, Oláhországra pedig 3 jutott. Szerencsére, a dohány számára a földrajzi adottság kijelölte területekből nem ilyen arány áll fenn, mert a trianoni határ nem vágott ilyen durván bele dohányt termő területeinkbe, amennyiben Épmagyarország 86.685 holdnyi területéből 13.400 kapcsolódott csupán le, ami a megszállók között a következőképpen oszlik meg: Oláhország 10.324, Jugoszlávia 1652, Csehország 1424 hold. Csonkamagyarországnak így 73.285 hold maradt meg. Az újonnan alakult megszálló államok tehát 13.400 hold olyan területet kaptak, amelyen azelőtt dohány termeltetett.

Azonban a termelés annál inkább mutatja Trianon hatását. A gazdasági hanyatlás az igazságtalan béke következtében oda vezetett, hogy a dohány termelését a termelők a minimumra redukálták. Világosan feltűnteti ezt az 1913. és 1924. évek termő területei és a rajtuk termelt dohánymennyiségek közötti különbség. Míg 1913-ban 82.717 hold termelt dohányt, addig 1924-ben 29.195 holdon volt csak termelés. Tehát nem sokkal haladja túl azt a területet, amit 1911-ben maga Szabolcs vm. használt fel dohánytermelésre (24.000 hold). A háború előtti utolsó 10 évben átlag 700 kg. volt a termelt dohány mennyisége holdanként. A háború után ez a szám 437 kg. átlagos termésre apadt le. A háború előtti átlagos évi 68.000.000 kg.-os össztermés leszállott a háború után átlagos évi 13.000.000 kg.-ra. A trianoni csonkítás azokból a megyékből, hol dohány termesztetett, érintetlenül csak 11-et hagyott meg. Csonka lett 16 megye s a többi egészükben veszítettük el egyelőre.

Jelenleg a Csonkahaza területén 28 megye foglalkozik dohánytermeléssel és pedig 641 község 5390 termelővel 29.187 holdon. Ezen a megmunkált területen 19,548.383 kg. dohány termett.

A nagytermelő megyék száma, ha a termelés mennyiségét 1,000.000 kg. felett vesszük, roppantul csökkent, mert amíg a háború előtti utolsó év 15 megyéje mutat ki évi 1,000.000 kg.-os termelést, addig a háború utáni idők ezt a számot 3 megyére apasztották. Sorrendben ezek a következők: 1. Szabolcs, 2. Pest, 3. Heves. A többi megyék ezen határon alul vannak és pedig 100.000 kg.-on felüli 14 megye, 100.000 kg.-on aluli a többi 11 megye.

Sor-szám	Megye	Termelők	Községek száma	Beültetett terület	Termelt mennyiség
1	Szabolcs	437	148	11384 hold	8,234.048 kilogramm
2	Pest	630	78	2546 „	1,558.986 „
3	Heves	813	52	2239 „	1,324.953 „

A trianoni Magyarország 16,091.573 kat. holdnyi területéből 29.195 kat. hold volt dohányval beültetve. A bevetett területek aránya a háború előtt, ill. 1918. előtt 68 év átlagából 80.111 hold. A háború, ill. 1918. utáni 6 év átlagából 25.244 hold volt. Tehát amíg a háború előtt átlag évente 80.000 holdat ültettek be; addig a háború után évente 25.000 hold volt csak beültetés alatt.

Azon idő alatt, mióta Magyarországon dohányjövédék működik, a legnagyobb terület az 1909. évben volt beültetve 90.536 hold terjedelemmel. A legkisebb terület 1920-ban 26.655 holddal.

Végezetül vessünk még egy pillantást a magyar dohány kivitelének fejlődésére.

Az 1851. év előtt a dohány mint vásári portéka szerepelt. A termés legnagyobb részét Ausztria vette meg. Tekintettel a hézagos feljegyzésekre, csupán néhány adatból tudunk az 1851. év előtti idők kivitelére rávilágítani. Egy 1728. évi feljegyzés az osztrák dohányraktárakban ugyanezen évben 408 q. magyar dohányt mutat ki. Bővebb adatok híján a kivitel fejlődését áttekinteni nem lehetséges. *Natorp-Bálványi* könyve említi, hogy az angol-amerikai háború idején és Napoleon szárazföldi zárlata alatt a kivitel igen erős lendületet nyert. A gyárt-

mányok és nyersdohányok együttesen hagyják el hazánkat s a tengeri kikötőből, Triest, Fiume és Buccariból szállítatnak tovább. Így pl. az 1779. évben 1007 mázsa burnót és 32.731 q. nyers dohány nyer behajózást Triestben. A magyar tengeri kikötőkből a feljegyzések az 1780-ik évben 24.905 q. elszállítandó dohányt említenek.

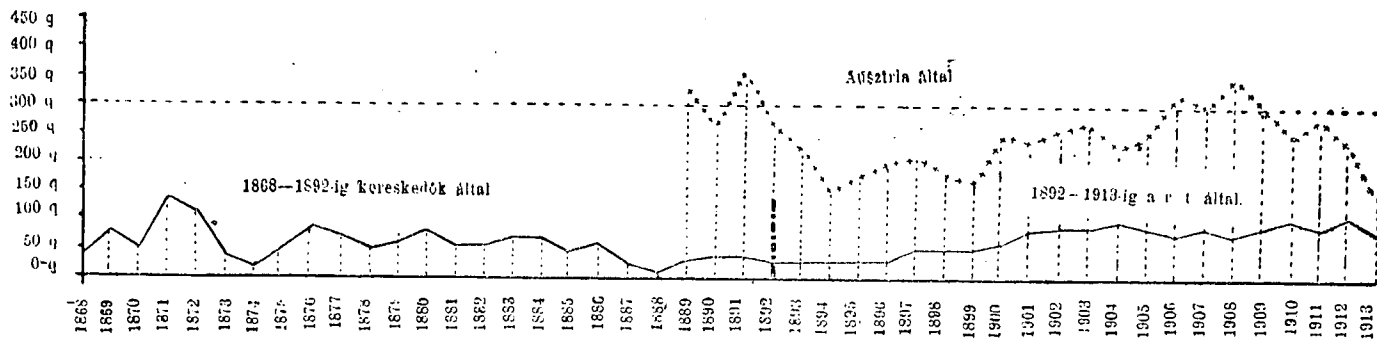
A legnagyobb kivitel, mint már említettük, Ausztriába történt. Magyarország területén egyetlen dohánygyár működött. Ez az osztrák kincstár részére készítette gyártmányait és egyúttal Ausztria dohányszükségletét is hivatva volt beszerezni.

Ausztria 1783-tól 1818-ig, tehát 35 éven keresztül 2,401.097 q., 1819—1850-ig (3 évre feljegyzés nem esik) pedig összesen 3,073.430 q. dohányt vásárolt meg kereskedők által. A többi külföldi államokba 30 év alatt 912.042 q. dohány került ki. (1819—1850-ig két év feljegyzetlen, azonkívül 1831—1840-ig összesen 571.417 bécsi mázsa szállítattott ki.) A legtöbbet vásárolták a német államok és Lengyelország, hová a termésnek majdnem fele került ki. A többi egyéb külföldre szállítattott.

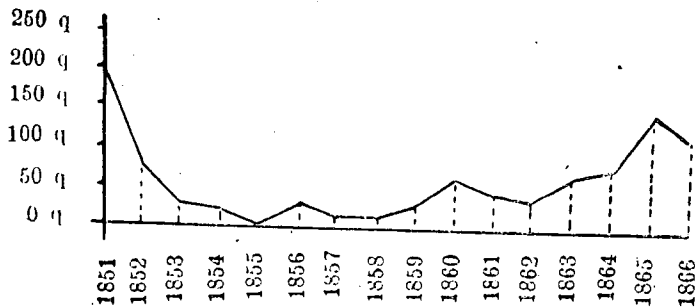
Az 1851. év után a kivitel folytonos csökkenést mutat. Ebben az évben állították fel a jövedéket s természetesen, hogy a kezdet nehézségeivel küzdő jövedéknél ez a kérdés másodrendű fontosságú lett. A jövedék raktáraiba beszállított termék eladásáról most már magának a jövedéknek kellett gondoskodnia, ami meglehetősen nehézségekbe ütközött. Új piacok megszerzésén nem igen fáradozhatott, csupán a régieket iparkodott megtartani, ami részben sikerült is.

Ez az állapot az 1860-ik évvel megszűnik. Császári rendelet megengedi a felesleges termésnek magánosok részéről való forgalomba hozatalát, mi által a külföldi export kereskedelem tágabb teret kap. Ebből kifolyólag a termés mennyisége évről-évre emelkedik; az eddig úgyszólván csak az olasz államokba való szállítás kibővül és így a kivitel hatalmas lendületet nyer. Az 1864. évben már erősen érezhető, az új rendelet hatása, amennyiben ez évben 24.000 kat. hold állott dohányművelés alatt.

A kivitel 16 év alatt, 1851—1866-ig összesen 1,005.596 q.-ra emelkedett. Az 1860. évtől való emelkedést a 4. ábra diagramja szemlélteti. A kivitel nagy lendülete azonban nem

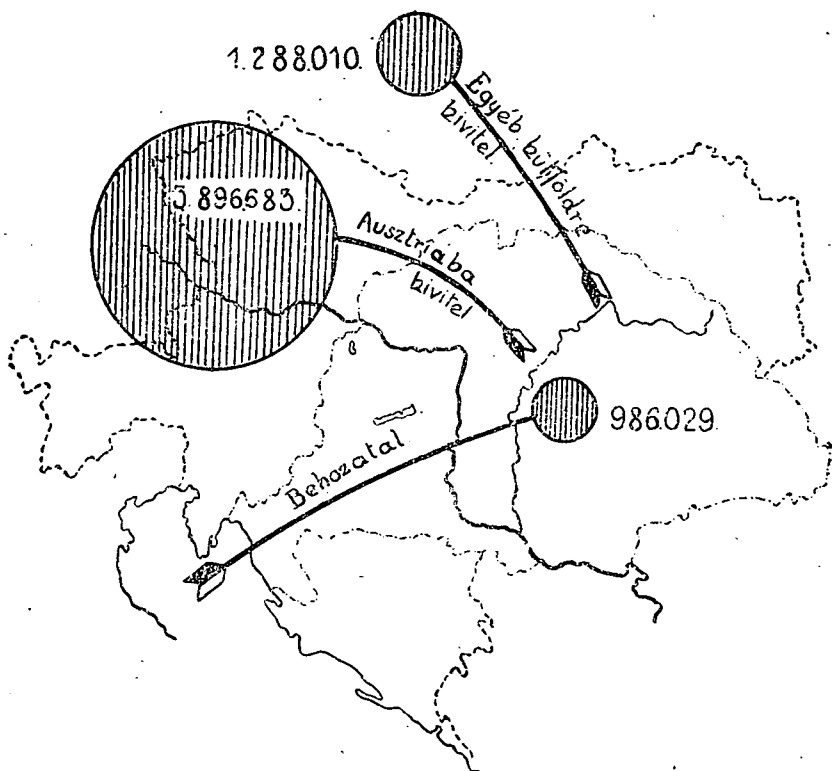
5. ábra. A dohány kivitelének évi ingadozása 1868—1913-ig.

4. ábra. 1851—1866-ig terjedő 16 év kivitelének évi menete.

Ami a behozatalt illeti, az igen lassan és körülményesen bonyolódott le. A jövedék szükségletét ilyen irányban szintén egy részvénytársaság szerezte be, mely ugyancsak bő haszon mellett szállította a jövedék külföldi dohányszükségletét.

Mióta a dohányjövedék e teendőket a saját kebelén belül intézi, az egyedárúság jövedelme tetemesen gyarapodott. Bebizonyult, hogy úgy az export, mint az import terén előnyösebb az állami, illetve házi kezelés.

6. ábra. A dohány export-import a háború előtti utolsó 15 év (1899—1913) alatt, méter mázsákban.

A kivitelnél és a behozatalnál csak a nyers dohányok lettek figyelembe véve, tekintve a rendelkezésre álló hely szükségességét.

A behozatalra vonatkozó adatokból a háború előtti utolsó 15 évet véve tekintetbe, összesen 986.029 q. dohány importáltatott. (6. ábra.)

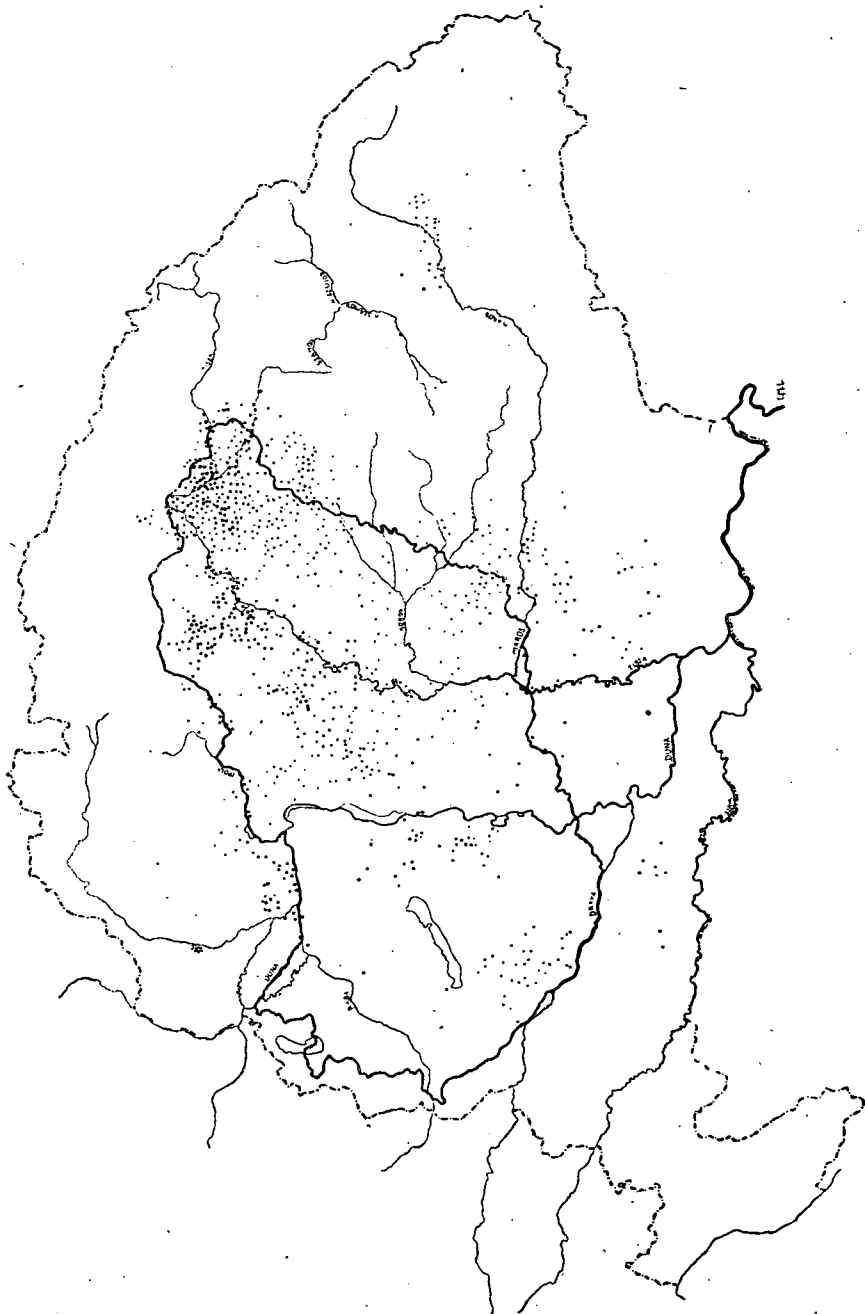
Magyarország az utolsó háború előtti 15 év alatt 9,000.224 q.-t termelt. Ebből kivitelre került 5,184.693 q. A megmaradt mennyiség, 3,815.531 q. a dohánygyártmányok feldolgozására fordított, mihez még 986.029 q. külföldi nyers dohány is járult és így összesen 4,801.560 q. dohány dolgoztatott fel.

A háború alatt a kivitel természetesen szünetelt. A behozatal lehetősége Hollandián át megvolt. A keleti dohányok beszerzése pedig nehézségekbe nem ütközött, mivel az összeköttetés a török és bolgár dohánypiaccal fennállott. 1924/25. években a behozatal 266.469 q., a kivitel pedig 31.824 q. volt. Szembe állítva az utolsó, háború előtti évvel, 1913-al, azt látjuk, hogy ez időben a kivitel (Ausztria és egyéb külföldre összesen) 203.809 q., a behozatal pedig 67.895 q.-t mutatott ki. Az 1924. évben a jövedék behozatala kereken 40.000 q. dohányt tett ki.

A termelés ma már újra életre kap és a termelt mennyiség növekedőben van. A folyton fejlődő jövedék a termények jó részét külföldi piacokon igyekeznek elhelyezni, ami eddig elég jó eredménnyel is járt. Ha a külföldi piac meg fogja újra ismerni a magyar dohányt, úgy számíthatunk arra, hogy a kereslet ez irányban igen erősen fog kifejlődni. Szerencsénk a nagy szerencsétlenségünkben, hogy a trianoni durvaság ezen az egy ponton (ami azonban csak a dohánytermő területre értendő!) megkímélt a teljes kifosztástól s így megvan a lehetősége annak, hogy a megmaradt és jó területeinken a dohánytermelést oly intenzív módon fejlesszük — természetesen az okszerűség elvének fenntartása mellett — hogy a termés mennyisége megközelítse majd a háború előtti színvonalat; és ha a külföldi piacok figyelme továbbra is fennmarad, feleslegeinket igen jól tudnók hasznosítani.

Kivitelünk, sajnos, a magyar-osztrák közösség idejében nem volt nagyszerűnek mondható. Dohányfeleslegünk felét Ausztria vette át. Egyéb külföldre való exportunk pedig szintén nem mutatott fel oly nagyvonalúságot, mint az lehetséges lett volna. Folyton emelkedő termésmennyiségünk feleslegének most tehát piacot kell teremtenünk. Ennek a piacnak a megteremtését csak erős munkával, odaadással és propagandával lehet és kell is megalapozni.

Irmédi-Molnár László

7. ábra. Dohánytermeléssel foglalkozó községek elterjedése az 1913. évi statisztika szerint.

Irodalom.

- A magy. kir. közp. dohányegyedárúság statisztikája.
 A magy. kir. statisztikai hivatal évkönyvei.
Ballenegger R. dr.: A termőföld. Budapest, 1924. Ethika.
Bátky J.: A tökéletes dohánytermesztésnek leírása. Pest, 1870.
Beliczy J.: — *Molnár Gy.*: Magyarország dohányügye. Pest, 1870.
Benkő József: Középjaitai dohány. Szeged, 1792.
Berger K. Lajos: Kereskedelmi növényeink. Budapest, 1911.
Deyák József: Gyökeres rendszabások a dohánytermesztésről. Pest, 1826.
Fejér György: A dohánytermesztésről és annak elkészítéséről. Pozsony, 1890.
Fényes Elek: Magyarország statisztikája.
Gulácsy Imre: Népszerű útmutatás az okszerű dohánytermelésre. Debrecen, 1865.
 Gazdasági Lapok.
Kerpely K.: Az okszerű dohánytermelés. Budapest, 1914.
Kerpely K.: A párisi dohánykiállítás és dohánygyártmányai. Köztelek.
Kleeberg Oswald lovag: A dohánytermelés vezérfonala. Budapest, 1887.
Mandis János: Az okszerű dohánykezelés és a termelés kézikönyve. Budapest, 1874.
 Magyar Dohányújság: *Daróczi Vilmos* és *Bányász László dr.* 1887—1923. Budapest.
 Mezőgazdasági Szemle.
Nagy Zs.: Értekezés a dohány termesztéséről és műveléséről. Pest, 1837.
Natorp br. — *Bálványi*: A dohány és dohányjövedék Magyarországon. Nemzetgazdasági Szemle.
Nyáry I.: A dohány termelése. Budapest, 1881.
Ormándy M. dr.: A dohány. Salgótarján, 1895.
Reök J.: A dohány okszerű kezeléséről. Gyula, 1867.
Sippi Rodiczky J. dr.: Az ipari és keresk. növények ismerete és termesztése. Budapest, 1891.
Szentmáry Imre: A finom dohány termesztésre vezető oktatás. Kassa, 1840.
Szontagh Gusztáv: Útmutatás az okszerű dohánytermesztésre. Buda, 1846.
Szegedi F.: Dohánytermesztés. Budapest, 1922.

Kimerítő hazai és külföldi irodalom a Magyar Dohány Újság 1884. évfolyamában található *Rodiczky Jenőtől*.